

کارگران و انقلاب ۵۷

آصف بیات

مترجم: محمد دارکش

ویراستار: سید حمید حیدری ثانی

www.ketab.ir

نشر اختران

سرشناسه	: بیات، آصف، ۱۳۳۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: کارگران و انقلاب ۵۷ / نویسنده آصف بیات؛ مترجم محمد دارکش؛ ویراستار سیدحمید حیدری ثانی.
مشخصات نشر	: تهران: اختران، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۴ ص: ۱۴/۵×۲۱/۵ س م.
شابک	: 978-964-207-280-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: شوراهاى کارخانه -- ایران
موضوع	: شوراهاى کارخانه -- ایران -- مدیریت
موضوع	: کارگران -- ایران -- فعالیت‌های سیاسى
موضوع	: ایران -- سیاست و حکومت -- ۱۳۲۰-۱۳۵۷.
شناسه افزوده	: دارکش، محمد، ۱۳۵۸ - مترجم
شناسه افزوده	: حیدری ثانی، سیدحمید، ۱۳۶۸ -، ویراستار
رده بندی کنگره	: HD ۵۶۶۰
رده بندی دیویی	: ۳۳۸-۶۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۱۸۸۲۹

نشر اختران

کارگران و انقلاب ۵۷

آصف بیات

مترجم: محمد دارکش

ویراستار: سید حمید حیدری ثانی

طراح جلد: بهزاد خورشیدی

نوبت چاپ: یکم ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چکاد چاپ

کارگر جنوبی - خیابان روانمهر - پلاک ۱۵۲ ط ۱ تلفن: ۶۶۴۱۰۳۲۵ و 090Akhtaran فروشگاه: ۶۶۴۱۱۴۲۹

www.akhtaranbook.ir - Insta.: akhtaranpub - akhtaranbook@yahoo.com

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۷-۲۸۰-۴

همه ی حقوق محفوظ است

بها: ۵۸۰۰۰ تومان

فهرست

۹	پیشگفتار مؤلف بر چاپ فارسی کتاب
۱۳	دیباچه
۱۵	گاه‌شمار
۱۵	گاه‌شمار رخداد‌های پیش از انقلاب
۱۶	گاه‌شماری رخداد‌های پس از انقلاب
۱۹	فصل اول: مقدمه
۲۱	تصورات اشتباه
۲۴	کنترل کارگران و تجربه جهان سوم
۲۸	تحقیق میدانی
۳۳	فصل دوم: پرولتر شدن
۳۵	ریشه‌های روستایی
۳۷	مدت خدمت در بخش صنعت و شهرنشینی
۳۸	پیوندهای روستایی
۴۱	زمینه خانوادگی
۴۳	مقاومت و تغییر
۴۳	تأثیرات فرهنگ روستایی
۴۸	زمینه فرهنگی کارگران
۵۱	کسب ویژگی‌های فرهنگی جدید؟
۵۲	کارگران مذهبی؟
۵۴	محدودیت‌های ایجاد فرهنگ طبقاتی
۵۹	فصل سوم: کارخانه‌های پیش از انقلاب
۶۰	مدیریت شبه‌پیشه‌وری
۶۲	مدیریت سنتی
۶۴	مدیریت عقلانی مدرن
۶۹	تسلط سیاسی اتحادیه‌های دولتی

۷۲	مکانیسم نمایندگی اتحادیه‌ها
۷۳	اجرای نظم پلیسی در کارخانه‌ها
۷۸	اوضاع کار: ستم فیزیکی
۸۰	حوادث صنعتی
۸۳	بیماری‌های شیمیایی
۸۹	صدا
۹۰	خطرات دیگر
۹۲	مرکز تحقیقات بهداشت و ایمنی شغلی
۹۵	فصل چهارم: طبقه کارگر صنعتی در انقلاب
۹۶	زمینه‌های آغازین
۹۷	مهرماه و پس از آن: افزایش اعتصابات
۹۹	اعتصاب صنعت نفت
۱۰۱	بحران انقلاب و دگردیسی مطالبات
۱۰۹	مسئله سازماندهی
۱۱۴	ضعف‌ها
۱۱۷	آغاز تشکل شورایی
۱۱۹	فصل پنجم: شوراهای: تشکیل، ساختار و مبارزات
۱۱۹	چهار دوره از تعارض
۱۲۲	بستر مبارزات پس‌انقلاب کارگران
۱۲۹	پیدایش شوراهای
۱۳۲	ایدئولوژی
۱۳۵	وضعیت قانونی شوراهای
۱۳۸	قانون شوراهای و توازن نیروها
۱۳۹	شوراهای و مرز کنترل
۱۴۲	مبارزه اتحادیه‌های کارگری
۱۴۲	مبارزه با مناسبات اقتدارگرایانه در محیط کار
۱۴۵	اعمال کنترل بر چرخه تولید
۱۴۸	کنترل امور مالی
۱۵۱	مدیریت تولید و توزیع
۱۵۶	گونه‌شناسی شوراهای
۱۵۶	تغییر ماهیت کمیته‌های کارخانه در سه دوره: ۱۳۵۸-۱۳۶۱

پیشگفتار مؤلف بر چاپ فارسی کتاب

این کتاب روایتی است از نقش کارگران صنعتی در انقلاب ۱۳۵۷. تمرکز آن بر تشکل‌های شورای کارگران در کارخانه‌های بزرگ کشور است. آنان که انقلاب ایران را به یاد دارند، شاید شنیده باشند که چگونه کارگران کشور با اعتصابات گسترده‌شان چرخ اقتصادی رژیم شاه را متوقف کردند و از این طریق، در پیروزی انقلاب سهم شدند. در عین حال، همین کارگران در فردای انقلاب، مدیریت بسیاری از کارخانه‌های کشور را در دست گرفتند و با تشکیل شوراهای کارخانه، اجرای امور را از طریق تصمیم‌گیری‌های جمعی و از پایین پیش بردند. به تعبیری، این شوراها خلأ قدرت را در مکان‌های کار در زمانی که صاحبان یا مدیران ارشد کارخانه‌ها فرار کرده یا اعلام ورشکستگی کرده بودند، پر کردند. ولی ذهنیت نوین و انقلابی کارگران، این تفکر که حال زمان اعمال قدرت از باین و تعیین سرنوشت کشور به دست خودمان است، نقش کلیدی در تشکیل شوراهای کارگری ایفا کرد و از این راه، در حل بحران تولید به خصوص در زمان جنگ با عراق، کمک‌های ارزنده‌ای کرد.

این کتاب حاصل تنها کار تحقیقی جدی است که آن زمان یعنی سال‌های ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰، از طریق مطالعه میدانی درصدد درک و تحلیل پدیده شوراها برآمد. البته در آن زمان، صحبت راجع به شوراها فراگیر بود. آیت‌الله طالقانی به‌شدت حامی تشکیلات دموکراتیک شورایی در مکان‌های کار، محلات، ادارات، دانشگاه‌ها و شهرها بود. در واقع، چنین تشکیلات دموکراتیکی در این فضاها اغلب به‌طور خودانگیخته به وجود آمده بودند. گروه‌های سیاسی متعدد با گرایش چپ همین‌طور مشوق این نهادها بودند. ولی مطالعه‌ای منسجم درباره این پدیده در آن زمان صورت نگرفت؛ اگرچه

دو کتاب چاپ شده شامل مصاحبه‌های احمد قطبی با کارگران، بسیار مفید بودند. گویی آن زمان، زمان تغییر بود تا تفسیر. و البته تحقیقی آکادمیک در آن دوران ناآرام و پرهیجان انقلابی کار آسانی نبود. شاید شانس با من یاری کرد که توانستم این پروژه آکادمیک را با مطالعه میدانی در چهارده کارخانه بزرگ در کرج و تهران و تبریز و همین طور بازدید و مصاحبه در بیمارستان‌های کارگری، وزارت کار، وزارت صنایع، خانه کارگر که به مقر شوراهای اسلامی درآمد و دیگر نهادها به انجام برسانم. اینکه در طول چندین ماه تحقیق مستمر، چقدر با موانع و مشکلات و سنگ اندازی‌ها مواجه شدم، جای توصیفش اینجا نیست. ولی تردیدی ندارم که آنچه به سرگذشت، ارزش انجام این پروژه را داشت. در انتها این پژوهش را در قالب رساله دکتری جامعه‌شناسی سیاسی‌ام در دانشگاه کنت انگلستان ارائه دادم.

اکنون بیش از ۳۴ سال از انتشار این کتاب به زبان انگلیسی می‌گذرد. در این مدت، با تقاضاهای بسیاری برای ترجمه و انتشار آن به فارسی مواجه شدم؛ ولی تا چندی پیش موافقت نکرده بودم. دلیلش این بود که این کتاب اولین کار دانشگاهی‌ام به زبان انگلیسی بود و هنوز تسلط کافی نداشتم؛ از این رو از ساختار متن و برخی بحث‌های نظری‌اش راضی نبودم. با قضاوت کنونی و پس از بیش از سه دهه، احساس می‌کنم که برای مثال، درک من از مفهوم «طبقه» در آن زمان ناپخته بود یا بحث‌های دولت و پوپولیسم و دین‌داری عامیانه، به تأمل و تحقیق بیشتری نیاز داشتند. ولی با مطالعه چندباره کتاب در ماه‌های اخیر، متقاعد شدم که کتاب حاوی یافته‌های تاریخی و تجربی غنی و ارزشمند است و از این رو استحقاق انتشار به زبان فارسی را دارد. در عین حال شاید بتوان گفت که تحولات کارگری در سال‌های اخیر موضوعیت این کتاب را روشن‌تر می‌کند. در برخی از صنایع مانند شرکت نیشکر هفت‌تپه کارگران صحبت از تشکیل شوراهای کارگری به میان آورده‌اند. گفته می‌شود برخی از کارگران خواستار تصمیم‌گیری جمعی و نظارت بر امور مدیریت در زمینه‌هایی مانند خصوصی‌سازی شده‌اند. این کتاب می‌تواند تجربه این گونه درخواست‌ها و سازماندهی و چالش‌های آنها

را در سال‌های اولیه پس از انقلاب ۵۷ در معرض دید عموم قرار دهد، ولی از دید من این کتاب موضوعیت وسیع‌تر تاریخی دارد.

در وجه نخست، این کتاب به‌مثابه سند تاریخی عمل می‌کند که مشاهدات میدانی، مصاحبه با بیش از ۱۵۰ کارگر، شرکت در جلسات شوراها به همراه تفسیر من از این مشاهدات را در آن لحظات تاریخی انقلابی ارائه می‌دهد. در اساس هدف از این مطالعه، روشن کردن بخشی از زوایای انقلاب ۱۳۵۷ است، اینکه در آن لحظات سرنوشت‌ساز، در لایه‌های پایین جامعه چه می‌گذشت و معنای انقلاب در عمل برای آن مردم عادی چه بود. کتاب سیاست‌های خیابانی از همین دیدگاه به تهیدستان جامعه، به گروه‌های اجتماعی غیررسمی، به حاشیه‌نشینان، بیکاران، دست‌فروشان و... می‌پردازد. ولی کتابی که در دست دارید به کارگران صنعتی و آنچه در مکان‌های کار صنعتی می‌گذشت اختصاص دارد. این کتاب روشن می‌کند کارگران کارخانه‌ها که نقشی محوری در انقلاب داشتند، از انقلاب چه درکی داشتند؟ چگونه انقلاب را در اعمال روزانه و در کار و در خواسته‌هایشان تعبیر می‌کردند؟ نقش دین‌داری و فرهنگ در این زمینه چه بود؟ درک و عمل کارگران با تفسیر رهبری سیاسی که انقلاب را تنها یک جنبش ایدئولوژیکی اسلامی تعبیر می‌کردند، چقدر متفاوت بود؟ در این راستا یافته‌های این کتاب روایت‌هایی مانند روایت میشل فوکو یا بسیاری از شرق‌شناسان یا روایت رسمی حکومتی را که انقلاب ایران را به جنبشی ایدئولوژیکی مذهبی تقلیل می‌دهند، زیر سؤال می‌برد. در عین حال، این نوشته به تفسیرهای آن دسته از مارکسیست‌ها و دیگر ناظران که نقش اسلام را در جریان مبارزات انقلابی نادیده می‌گیرند، انتقاد دارد. چرا که اسلام بخش مهمی از ذهنیت کارگران را تشکیل می‌داد. ولی اینکه این کارگران چه تفسیری از دین و نمادهای دینی داشتند و این تفسیر کارگران از اسلام چه تأثیری در مبادرات روزمره‌شان در محل کار دارد، پیچیده است. ولی بعضاً در کتاب به آن پرداخته شده است.

ولی بیش از هر چیز این کتاب نشان می‌دهد که چگونه طبقات پایین جامعه یعنی کارگران صنعتی که آن زمان بسیاری‌شان بی‌سواد بودند، خواهان

مشارکت، در تصمیم‌گیری در امور کار و تولید نه تنها در جهت منافع خودشان بلکه در جهت بهبود وضعیت اقتصادی کل جامعه بودند. شوراهای کارگری در یک معنا بیان آرمان‌های دموکراتیک بودند که نمونه آن در انقلابات کنونی بهار عربی به‌ندرت دیده می‌شود. باید اذعان کنم که نمی‌خواهم تصویری رمانتیک و زیبا و بدون نقص از این تجربه به دست بدهم. در واقع چنان‌که در همین کتاب مفصلاً بحث کرده‌ام، مشکلات عدیده‌ای چه از جانب نیروهای سیاسی رسمی و غیررسمی و چه از جانب خود کارگران، در مقابل شکوفایی این تجربه ظهور کردند. کاستی‌ها و چالش‌های بسیار بودند؛ ولی با وجود کاستی‌ها و چالش‌ها، شوراهای کارگری به‌عنوان بخشی از سازمان‌های مردمی دوران انقلاب، تجسم‌گرایش مردم عادی به مشارکت در امور عمومی و عمل دموکراسی مستقیم در مکان‌های کار و زندگی بود؛ حتی اگر آنها به‌ندرت واژه «دموکراسی» را به زبان می‌آوردند.

از این رو از آقای محمد دارکش تشکر می‌کنم که پیشنهاد ترجمه کتاب را دادند و کار را با دقت و سرعت به سرانجام رساندند. تصمیم گرفتیم نشر فارسی کتاب مختصر و متمرکز باشد. سه فصل از نسخه اصلی را حذف کرده‌ام و قسمت‌های بسیاری در متن را حذف و تعدیل کرده‌ام. همین طور تعدادی از عبارت‌ها و واژه‌ها را تغییر داده‌ام. همه به این دلیل بود که می‌خواستم نسخه فارسی کتاب روان، متمرکز، منسجم و مختصر و برای خواننده فارسی‌زبان مفهوم‌تر بشود. امید است موجب رضایت خاطر شود.

آصف بیات

دسامبر ۲۰۲۰